

Verslag bezinning zondag en eredienst

Ter inleiding

In december 2010 ontvingen wij als Commissie Heel de Gemeente (CHG) van het moderamen van de Algemene Kerkenraad de opdracht om een bezinning te hebben over de beleving van de zondag en de eredienst in onze gemeente. Ons werd hierbij de volgende opdrachtformulering voorgelegd:

Toelichting

Al langer is er sprake van een neergaande lijn als het gaat om het aantal betrokkenen bij de zondagse erediensten. Opvallend is dat de laatste tijd ouderen en met name veel jongeren, van wie een aantal trouwen actief in onze gemeente waren, vertrokken zijn en elders zijn gaan kerken. De Algemene Kerkenraad is hier heel erg bezorgd over. Besloten is daarom dat er een bezinning zal plaatsvinden met als aandachtspunten:

- het karakter van de zondag in de context van onze gesecculariseerde cultuur
- de invulling van de eredienst in het algemeen
- de betekenis van de tweede dienst in het bijzonder

Doelstelling

De doelstelling van deze bezinning is:

- a) het bevorderen van een goede viering van de zondag als de door God ingestelde rustdag;
- b) het verhogen van betrokkenheid van ouderen en jongeren bij de zondagse erediensten, met name bij de tweede dienst.

Vraagstelling

In de bezinning dienen de volgende vragen aan de orde te komen / beantwoord te worden:

1. Hoe wordt de zondag door onze gemeenteleden beleefd?
2. Hoe kan worden bijgedragen aan een goede zondagsviering?
3. Wat is de betekenis van de eredienst(en) voor jongeren en ouderen?
4. Wat is de achtergrond van de verminderde betrokkenheid bij de erediensten, met name bij de tweede dienst en wat wordt essentieel geacht om hierin tot een blijvende verbetering te komen?
5. Op welke wijze zou de eredienst – zonder dat er inhoudelijke concessies worden gedaan – een meer eigentijdse vormgeving kunnen krijgen?
6. Hoe zou in de tweede dienst tegemoet gekomen kunnen worden aan de diversiteit en verwachtingspatronen in onze gemeente?

Opdracht

Het moderamen van de Algemene Kerkenraad geeft de Commissie Heel de Gemeente (CHG) opdracht om deze bezinning te voeren. De CHG wordt hierbij gevraagd om:

- een bezinningstraject te volgen waarbij als einddatum 1 juni 2011 wordt aangehouden;
- het ministerie van predikanten, de HJ en de HEZC op gezette tijden bij de bezinning te betrekken;
- maandelijks het moderamen over de voortgang van de bezinning te informeren;
- voor genoemde einddatum een verslag aan de Algemene Kerkenraad aan te bieden met aanbevelingen met het oog op het te voeren beleid.

De CHG schakelde de commissie bezinning in om hiermee aan het werk te gaan. Besloten werd een onderzoek te doen. Er werd voor gekozen om hiervoor gemeenteleden aan te schrijven die – vanuit de vier wijkgemeenten – betrokken zijn of waren bij het bovenwijkse

werk, die tot het meelevende deel van de gemeente behoren en al deelgenomen hadden aan de bezinning op allerlei vragen met betrekking tot christen- en gemeente-zijn in deze tijd. Hiermee zouden verschillende visies en ervaringen op een vruchtbare wijze kunnen worden ingebracht.

Van de 47 gemeenteleden aan wie de vragen in dit onderzoek zijn voorgelegd, hebben er 26 gereageerd. Voor een onderzoek is dit een goede respons: meer dan 50%, in ieder geval voldoende om stof te ontvangen ter verwerking in verdere bezinning.

We willen opmerken dat bij de beantwoording van sommige vragen blijkt dat er sprake is van enige overlapping. Dit is echter geen bezwaar daar er tegelijk ook bevestigende en aanvullende informatie wordt gegeven.

In dit verslag komen eerst de onderzoeksresultaten aan de orde. Vervolgens worden deze geïnterpreteerd en worden er conclusies uit getrokken. Daarna worden er beleidsaanbevelingen geformuleerd.

Van harte hopen en bidden wij dat dit verslag zal bijdragen aan een vruchtbare bezinning op de betekenis van de zondag en de erediensten in onze gemeente.

Huizen, 10 mei 2011
Commissie Heel de Gemeente

A. Onderzoeksresultaten

Zondag

1. Wat is voor jou de waarde van de zondag?

Voor alle respondenten geldt dat de zondag een dag van grote waarde is. Deze dag is een geschenk van God, een dag om in geestelijk en lichamelijk opzicht te rusten en op adem te komen. We hebben die dag nodig om stilgezet te worden, anders zouden we maar doorjakkeren. De zondag is een dag van ontspanning, een pauze in ons dagelijks bestaan, een rustpauze om ons in het bijzonder met de dingen van God bezig te houden, een dag om afstand te nemen van datgene waar je andere dagen druk mee bent. De zondag is de vluchtheuvel in het geseclariseerde maatschappelijk verkeer.

Het begrip 'ontmoeting' komt in de antwoorden sterk naar voren. De zondag is een dag van ontmoeting met

a) God

- door de prediking worden wij ons meer bewust van Hem en van Zijn liefde
- we worden er geestelijk door gevoed; we worden opgebouwd in het geloof en toegerust om in het alledaagse leven Gods wil te doen
- we worden vaak geïnspireerd om ons te richten op het omgaan met moeilijke geloofsvragen in relatie tot anderen in bijvoorbeeld werkring
- we roepen God aan, aanbidden Hem en prijzen Zijn Naam
- we leren de vrijheid in Christus te vieren, om niet in de valkuil te vallen van een 'vrijheid' die een vorm van slavernij is

b) medegemeenteleden

- we vormen samen de gemeente van Christus
- ontmoeting is nodig om het besef te versterken dat wij samen één gemeente zijn

c) familie.

- de zondag is een echte familiedag
- er is gelegenheid om extra aandacht aan het gezin te geven, om tijd met geliefden door te brengen

Zo is de zondag van grote geestelijke en sociale betekenis. Deze dag draagt bij aan een goed levensritme.

2. Wat voor invulling geef je aan de zondag?

De kerkgang is bepalend voor de invulling van de zondag. Daarnaast nemen het samenzijn als gezin en het bezoek aan familie en vrienden een belangrijke plaats in. Sommige respondenten geven aan persoonlijk extra aan bijbelstudie en meditatie te doen of tijd uit te trekken voor dingen waar men door de week niet aan toe komt, zoals het hebben van goede gesprekken. Enkelens zettten zich in als leiding van de KV en de zondagsschool. Er wordt deelgenomen aan bijbelkringen en GP. Verder wordt er gerust, extra lekker gekookt, gewandeld, gefietst, muziek geluisterd en gespeeld, en gelezen. In een enkel geval worden er spelletjes gedaan. In sommige gezinnen blijft wat tot de dagelijkse arbeid en ontspanning behoort, rusten tot de maandag. Hierbij gaat het met name om datgene waardoor de eredienst in het gedrang kan komen, zoals: computer, internet, huiswerk, tv, het vieren van verjaardagen. In één gezin worden op zondagavond vaak poffertjes gegeten omdat de ouders willen 'dat de kinderen zich later de zondag als een feestdag herinneren.'

3. Hoe geef je in je leven invulling aan de relatie tussen de zondag en de andere dagen van de week?

De meeste respondenten proberen bij de invulling van hun leven heel bewust een relatie te leggen tussen de zondag en de andere dagen van de week. Het geloof is de rode draad door

heel de week. De zondagse zegeningen zijn een bron om door de week uit te putten en uit te dragen. De zondag is een oplaaddag om de andere dagen in woord en daad invulling te kunnen geven aan het christen-zijn. De zondag wordt beleefd als opmaat en bemoediging voor de (werk)week die volgt. Wat men zondags hoort, wordt mee de week ingenomen om toe te passen en om het geloven vol te houden. Het naar 'binnen' gericht zijn op zondag is vruchtbaar voor het naar 'buiten' gericht zijn op de andere dagen van de week. Wat je op zondag leert, kun je door de week toepassen. Het is belangrijk om door de week zo met de dingen om te gaan dat de zondag echt een dag is om rustig naar de kerk te gaan en ervan te kunnen genieten. Essentieel is dat je als christen alle dagen van de week een duidelijke, getuigende levensstijl hebt. En om ook heel praktisch de liefde van Christus uit te dragen naar onze naasten. In de werksituatie is het soms mogelijk om te vertellen hoe men de zondag beleefd heeft. Maar dat is wel moeilijk en lukt vaak niet. Het hangt af van het beroep dat je uitoefent. Als je voor de klas staat, kun je meer uitdragen dan in een seculiere omgeving. Maar van 'daden' kan natuurlijk altijd een goed getuigenis uitgaan.

Bij alle roepingsbesef zijn er gevoelens van tekortschieten. Het vervullen van de christelijke roeping gebeurt met vallen en opstaan. Het is 'lastig' om de rust van de zondag door de week vast te houden, om concreet de relatie te leggen tussen de zondag en de maandag. Eén zegt daar geen of nauwelijks invulling aan te geven en er door de week niet mee bezig te zijn. Maar er is over het algemeen wel het streven om in kerk en maatschappij, ook door vrijwilligerswerk, vriendelijke, geduldige en trouwe christenen te zijn.

Enkelen geven aan dat zij elke dag uit de Bijbel lezen en bidden, soms zingen. Sommigen doen dat met man/vrouw. Twee respondenten zeggen dat zij door de week bidden voor het lopende gemeentewerk en voor de predikanten met het oog op het maken van de preek voor de zondag.

4. Hoe kan de kerk aan een goede zondagsviering bijdragen?

Met merendeel van de respondenten is van mening dat de kerk al aan een goede zondagsviering bijdraagt door de erediensten. Het gaat erom dat daarin Gods boodschap verkondigd wordt, hoe God zondige mensen wil redden, en dat mensen bewogen worden om tot God te komen. Op de zondag dient de Woordbediening centraal te staan. Daarin ligt de kenmerkende bijdrage van de kerk aan de viering van de zondag, anders gezegd: aan de viering van het heil. Als de Woordbediening niet centraal staat, kan er geen sprake zijn van zondagsviering. Belangrijk is wel dat prediking en erediensten aansluiten bij het leven van elke dag en gemeenteleden echt iets meegeven. Dat versterkt de zinbeleving van de zondag en de zin van de zondagsviering.

Naast de diensten, waarin wij samenkomen tot eer van God, zijn andere ontmoetingsplaatsen belangrijk, koffiedrinken na de dienst, bijbelkringen, jeugdwerk. De onderlinge ontmoeting en de betrokkenheid op elkaar kunnen dan beter gestalte krijgen. Met andere woorden: de gemeenschap der heiligen kan dan beter worden ingevuld.

De kerk zou ook af en toe duidelijk het belang van de zondag en de betekenis van de zondagsviering kunnen onderstrepen. Wat de invulling van de zondag betreft moet zij dan wel oppassen voor moralisme.

Van ambtsdragers mag verwacht worden dat zij in handel en wandel het goede voorbeeld geven, ook wat betreft de aanwezigheid in de tweede dienst. Ook van ouders mag verwacht worden dat zij hun kinderen hierin voorgaan.

Eredienst

5. Wat is voor jou de betekenis van de eredienst?

De eredienst betekent voor bijna allen veel, hoewel dit voor een enkeling mede afhangt van de vraag welke dominee voorgaat. Het woord 'ontmoeting' komt weer naar voren. Ook de

woorden ‘samen’, ‘elkaar’ en ‘gemeenschap’. We komen samen. De eredienst is een samenkomst. We ontmoeten God en elkaar als gemeente. In deze ontmoeting staat de Bijbel centraal. Of eigenlijk: de Here God, Jezus Christus. We stellen ons samen onder Zijn Woord dat ons uitgelegd en verkondigd wordt, en waardoor wij God en onszelf (beter) leren kennen, en dat tot voeding en verdieping van ons geloof is. We stellen ons samen onder Gods geboden en beloften. En we vieren samen de sacramenten. We zingen samen en we bidden met en voor elkaar, en voor de wereld. Samen aanbidden wij God en prijzen we Zijn Naam. Samen krijgen wij de zegen mee. We vormen samen één gemeenschap, één lichaam. We kunnen elkaar ondersteunen in het geloofsleven.

De eredienst is een belangrijk moment om voor een ‘lange tijd’ achter elkaar met God in contact te zijn. We leren er in een andere orde te denken dan de wereld. We nemen deel aan de eredienst om geïnspireerd en toegerust te worden, om richtlijnen te ontvangen voor een goede levenshouding, om goede keuzes te kunnen maken, om het geloven vol te houden in een wereld die haaks staat op wat de Bijbel ons leert, om geestelijk te groeien. We worden er aangescherpt. De Here Jezus vraagt van ons navolging en dat gaat niet vanzelf. We worden ook aangespoord om aan zelfonderzoek te doen. Want de geest van de tijd waait door ons leven heen. Daarom is goede oriëntatie, en vaak ook bekering, nodig. Belangrijk is dat wij beseffen dat het Woord en niet het gevoel centraal staat. En dat genieten primair iets van het hart is en niet van het gevoel.

In de eredienst is het van groot belang om als gemeente de Here te dienen in: danken, vieren, leren en onszelf inzetten. We kunnen de eredienst niet missen. Een leven als christen zonder de erediensten bij te wonen of zonder bij de gemeente betrokken te zijn is onvoorstelbaar. Het is ook on-bijbels. Hoe geef je anders gestalte aan het ‘één lichaam zijn’? In de eredienst beseft je dat je met een deel van de wereldkerk samenkomt!

Eén van de respondenten zegt niet zoveel waarde te hechten aan het woord ‘eredienst’. De kerkdiensten zijn voor dit gemeentelid bijna net zo belangrijk als de gemeenteavonden of andere activiteiten die het gemeente-zijn versterken.

Tenslotte: het gaat in alles om Gods eer. Vandaar EREDienst.

6. Hoe beleef je over het algemeen de eredienst?

Op deze vraag wordt verschillend gereageerd. Er zijn er die er altijd zin in hebben en de eredienst eigenlijk altijd als fijn ervaren. Het is heerlijk en zeer waardevol om naar de kerk te gaan, samen met het gezin. Het is positief, bemoedigend en versterkend om de eredienst bij te wonen. Het is een voorrecht om samen te mogen komen in de Naam van God en onder Zijn zegen. Het is heel bijzonder dat God door Zijn Geest tot ons spreekt. Hoe divers we ook zijn, we ontvangen gezamenlijk dezelfde boodschap en beoefenen gezamenlijk godsdienst in de eredienst door de verschillende onderdelen van de dienst. De eredienst is dus ontvangen en geven. Het is niet statisch maar heeft een functie. We beoefenen de aardse gemeenschap der heiligen. Daarin kunnen we niemand missen.

Het is fijn om naar de preek te luisteren. Ook dat er steeds meer catechismus wordt gepreikt is fijn. Je leert dan over de basisdingen van het geloof. Dat komt minder aan bod in een gewone kerkdienst. Steeds zijn er leermomenten en momenten van bezinning op eigen daden en denken. Door de prediking word je bemoedigd, je leert ervan, je krijgt er energie door, je word er blij van, je ervaart er Gods nabijheid in, je leert Gods werk in je eigen leven en in het leven van anderen beter begrijpen. In de erediensten in Huizen kunnen we ons prima vinden. Het systeem in onze gemeente – waarbij predikanten rouleren en waarbij predikanten van buitenaf voorgaan – is goed. Dit voorkomt eenzijdigheid.

Er zijn ook respondenten die terughoudender zijn en kritische geluiden laten horen. De erediensten worden wisselend beleefd. Die beleving is sterk afhankelijk van de dominee en de preek. De ene preek spreekt meer aan dan de andere preek. Ook spreekt de ene dominee meer

aan dan de andere. Soms is er het gevoel dat men altijd ‘dezelfde boodschap’ hoort, dat wil zeggen, de preken zijn te weinig prikkelend en bieden geen stof tot nadenken. Of een goede tekst uitleg en een vertaling naar het leven nú worden gemist. Men kan er van balen wanneer een predikant met dure niet begrijpelijke woorden heeft lopen smijten of wanneer alleen maar psalmen oude berijming zijn gezongen, niet omdat ze niet mooi zijn maar omdat ze zoveel moeilijker te begrijpen zijn. Soms zorgt de verkondiging ervoor dat de zegen niet meteen beleefd wordt.

De erediensten mogen meer opgetogen zijn over het geloof (vrolijk, blij, genieten) en dit ook uitstralen. De inhoud is goed, maar de uitwerking kan misschien anders. Gelukkig is er steeds meer ruimte voor een andere invulling van de morgendiensten. Vorm en inhoud van de middagdiensten mogen best sterk herzien worden. Het aanhouden van een oude liturgie is waardevol en tegelijk een valkuil. De gemeenschap wordt door velen niet meer ervaren. Men komt binnen in de kerk en na de dienst vertrekt men weer. Misschien ligt hier een punt om op te pakken. Gemeenschap...wat is dit? Kan de kerk wat met gemeenschap? Want het is gemeenschap aan Christus' lijden (heftig), Zijn opstanding (mooi) en gemeenschap met elkaar.

Er zijn ook gemeenteleden die met de eredienst worstelen en die anderen ermee zien worstelen. Dat vraagt bezinning, in ieder geval gesprek.

7. Wat vind je van de manier waarop de eredienst wordt ingevuld?

Een aantal respondenten is tevreden ten aanzien van de manier waarop de eredienst wordt ingevuld. Men voelt zich er thuis. Het is vertrouwd. Men voelt zich comfortabel in het bekende en kan zich goed vinden in de liturgische invulling zoals we die kennen. Gastpredikanten moeten zich overigens aan onze liturgie houden. De verschillende ‘diensten’ komen evenwichtig aan bod komen en hebben een goede volgorde. De prediking is bij ons voluit gereformeerd (Christocentrisch/evangelisch) te noemen. Dat is het belangrijkste. De soberheid en gerichtheid op het Woord spreken aan. Dat er bijbelliederen naast de psalmen worden gezongen en dat er meer liturgische ruimte is, wordt als een verrijking ervaren. Fijn is ook dat de kinderen de laatste tijd goede aandacht krijgen, hoewel dat nog zou kunnen. Dat laatste geldt ook voor de jongeren.

Er klinken ook kritische reacties. De eredienst zou wel ‘wat dichterbij’ mogen komen. De onderdelen zijn prima, maar de wijze waarop daar vaak mee omgegaan wordt, zou sterk verbeterd kunnen worden. Bijvoorbeeld uitleg waarom een bepaalde psalm of lied opgegeven wordt om te zingen. Meer aandacht aan de collecte als dienst der offeranden. De inhoud van de prediking verdient ook veel meer aandacht. De bijbelse oproep tot bekering zou bewogener kunnen doorklinken. Ook meer hedendaags taalgebruik.

Onze diensten zijn te passief. Er zou meer interactie en meer inbreng van gemeenteleden mogen zijn: door de Schrift te lezen, door een getuigenis, door het spelen van muziek, door liederenkeuze etc. Dat verhoogt de betrokkenheid en brengt wat meer luchtigheid in de diensten. En het gevoel van saaiheid wordt erdoor bestreden. Een bloemstuk aan gemeenteleden die even extra aandacht nodig hebben, kan de onderlinge betrokkenheid versterken.

De één houdt niet van opwekkingsliederen en de ander mist ze. Niet dat de psalmen moeten verdwijnen, maar er kan een gulden middenweg gezocht worden. En de één houdt van het orgel, terwijl de ander ook in de reguliere diensten graag ruimte zou zien voor andere muziekinstrumenten om de samenzang te begeleiden. Het orgel is helaas vaak dominant. Daardoor wordt mede de sfeer in de dienst bepaald. En als je dan niet van orgelmuziek houdt, werkt dit vervreemdend.

Onze diensten zijn ook teveel naar binnen gekeerd. Hierdoor is de toegankelijkheid niet zo groot. We zouden meer missionair ingesteld moeten zijn.

Het geheel overdenkende is het onmogelijk om het iedereen naar de zin te maken. Als iedereen zou bedenken waar het in de kerk eigenlijk om gaat, dóen veel dingen er niet meer zo toe!

8. Vind je dat de eredienst eigentijds genoeg is? Zo nee, hoe zou de eredienst dan – zonder dat er inhoudelijke concessies gedaan worden – een meer eigentijdse vormgeving kunnen krijgen?

Slechts enkele respondenten vinden de eredienst in onze gemeente eigentijds genoeg. Zij zeggen: het is goed zo. De preek past bij de liturgie die we hebben. Het belangrijkste is dat het Woord van God verkondigd wordt, zonder dingen die alleen maar afleiden van de werkelijke boodschap. Binnen de gereformeerde context kan er niet veel meer veranderen zonder inhoudelijk concessies te doen. We moeten geen aanpassingen meer realiseren die leiden tot (verdere) leegloop van onze gemeente. We moeten qua profiel (inhoud en stijl) ook ergens voor willen staan.

Het eigentijdse komt ook tot uiting in de veranderingen die in onze gemeente zijn doorgevoerd, bijvoorbeeld: themadiensten die een eigentijdse vormgeving hebben: muziekgroep, gebruik beamer, kinderen die naar voren mogen komen tijdens een doopdienst, andere liedkeuze etc. Toch moeten we oppassen dat het geen ‘rommeltje’ wordt. Alles moet ordelijk verlopen. Ook moet men alert zijn wat voor liederen er gekozen worden. Passen de liederen inhoudelijk bij de hervormd-gereformeerde traditie of niet?

Of een dienst eigentijds is, kan overigens per predikant verschillen. Dat geldt voor de prediking en voor de keuze van liederen. Het is jammer dat sommige predikanten qua spreektaal en liturgie zich niet kunnen/willen aanpassen aan een eigentijdse situatie.

De meeste respondenten vinden onze eredienst niet eigentijds genoeg of helemaal niet eigentijds. De één ziet dat niet als een belemmering. De eredienst heeft immers haar eigen karakter. De vraag is in hoeverre een eredienst zich moet aanpassen aan de tijd. In de basis gaat het om de ontmoeting met God door middel van Woord en gebed. Natuurlijk moet het Woord eigentijds uitgelegd worden en het liefst met een toepassing voor het dagelijks leven. Belangrijk in een dienst is: een bepaalde orde, structuur, herkenbaarheid, soberheid en ‘heiligheid’ (geen populair gedoe, om zo maar te zeggen). Binnen een ‘sobere’ setting kan het Woord schitteren. Bij de woordverkondiging is de overdracht, de verstaanbaarheid van het evangelie, het belangrijkste. Middelen zijn daarbij secundair. Als het helpt is alles geoorloofd. Het gevaar echter bestaat dat gemeenteleden waarde gaan hechten aan middelen. Maar middelen moeten wegvallen. Ze zijn alleen zinvol als door het gebruik ervan de boodschap beter beklijft.

We moeten ons er niet toe laten verleiden om meer over de liturgie dan over de inhoud te praten. Want dat gebeurt. Het lijkt wel alsof er tegenwoordig steeds meer naar liturgie wordt gekeken en te weinig naar onze eigen levenshouding. Dat was ook de reden van de brief van de jongeren over de eerste liefde vorig jaar. De trouw van de gemeente moet onder de loep worden genomen en niet de liturgie. Wanneer we de spiegel voorgehouden krijgen die de Heere ons voorhoudt, zijn we toch al druk genoeg?!

De ander die onze eredienst niet eigentijds genoeg of helemaal niet eigentijds vindt, ziet dit wel als een belemmering. Een dominee op een vaak hoge kansel in een lange zwarte mantel, de diakenen en ouderlingen op een verhoging in het zwart en een orgel. De verpakking is niet meer van deze tijd. Het Product nadrukkelijk wel! Er zijn andere verpakkingsmogelijkheden ontwikkeld waar het Product op een andere wijze naar voren wordt gebracht. Dat brengt een andere beleving met zich mee. De eredienst zou meer een eigentijdse vormgeving kunnen krijgen door de prediking beter aan te laten sluiten op het leven van alle dag. Probeer de verhalen uit te Bijbel te laten leven voor ons. Zet situaties van toen over in het leven nu. Gebruik hiervoor metaforen/gelijkenissen, dat deed Jezus immers ook. De Pijler in Lelystad wordt genoemd. Daar is een invulling die aanspreekt, zeker ook gezien de duidelijke

Woordverkondiging, maar ook wat betreft zang en begeleiding (zonder orgel). Nu hoeft bij ons het orgel niet afgeschaft te worden, maar geef bij ons ook plaats aan andere muziekinstrumenten. Ook aan andere liederen. Ouderen ervaren de invoering van het Liedboek wel als een vernieuwing maar jongeren niet. Er zijn nog meer liederen dan het Liedboek biedt!

Gemeenteleden zouden ook meer betrokken kunnen worden, bijvoorbeeld door bijbellezing of persoonlijke getuigenissen. Ook bij de voorbereiding van de dienst. Laten predikant en kerkenraadsleden voor en na de dienst duidelijk aanwezig zijn in de hal om aangesproken te kunnen worden. Hierdoor zal de kerk als ‘dichterbij’ worden ervaren.

Versterking van de onderlinge betrokkenheid is ook belangrijk. Hier zou meer aan gewerkt moeten worden.

9. We zien bij jongeren en ouderen een verminderde betrokkenheid bij de erediensten. Wat zie je als oorzaak hiervan?

Er worden allerlei oorzaken genoemd. Als diepste oorzaak wordt de tijdgeest gezien, de geest die wij allemaal inademen. Kernwoorden: individualisering, materialisme, egoïsme, lauwheid, onverschilligheid, onwetendheid. Er is sprake van relevantieverlies, van een afnemende betekenis van het Woord. Er is bij velen minder of geen behoefte aan wat het Woord biedt: onderwijzing, kennis, bemoediging, vermaning, opscherping, bezinning, vertroosting. De zekerheden van vroeger zijn geen zekerheden meer. Door de snelle ontwikkelingen op het terrein van de techniek is het leven hectischer en onrustiger. Hierdoor zijn er concentratieproblemen. Hier komt bij dat wij in een beeldcultuur leven. Wij kunnen ons nog moeilijk lange tijd concentreren op het gesproken woord (monoloog).

Het individualisme vermindert de behoefte aan gemeenschap. De sociale controle is weggefallen. De liefde is ook aan het verkillen. Zien we de afhaker nog? Als één lid lijdt, lijden alle leden... Wordt dat ervaren? Of laat de ander ons onverschillig en noemen we dat verzachtend: respectvol omgaan met de keuze die de afhaker maakt. De afhaker krijgt zo ruim baan.

Er is ook denken vanuit behoeften. In heel de maatschappij, ook in de kerk. Iedereen wil graag dat er aan zijn of haar behoeften wordt voldaan. Veel mensen zijn minder snel tevreden, omdat er zoveel ‘keuzen en mogelijkheden’ zijn. Mensen doen datgene waar ze zich goed bij voelen. Als ze er een lekker gevoel aan overhouden, dan is het goed.

Veel gemeenteleden vinden dat de kerk tekortschiet. De diensten sluiten niet meer aan bij hun leefwereld. De boodschap wordt veel te omslachtig gebracht. De inrichting van de eredienst spreekt hun ook niet meer aan. Ons kerk-zijn is te formeel. Het verschil tussen kerk en wereld is te groot. Men wordt niet meer aangesproken door de inhoud en het taalgebruik. Onze leefwereld is sneller veranderd dan de kerk kan volgen.

Er zijn gemeenteleden die uitgeweken zijn naar de Pijler, Crossroads en Jong en Vrij. Daar is er ruimte voor eigentijds beleven, aansluiting op nu (wat beleef je, wat betekent het bijbelgedeelte voor je in deze tijd, eenvoudig woordgebruik en aansluiting wat betreft liederen). Maar de vraag is hoe lang hun betrokkenheid bij die gemeenten blijft. Wie leeft vanuit behoeften, vindt uiteindelijk nergens bevrediging. Er kan sprake zijn van een hype, en hypes gaan voorbij.

Betrokkenheid bij de erediensten is ook een kwestie van het stellen van prioriteiten. Ga ik nog voor mijn gemeente of zit ik er om alleen zelf wat te beleven (consumeren)? De prioriteiten zijn verlegd. Door de hectiek van de week wordt de zondag als uitgaansdag gekozen. De verjaardagsfeestjes worden op zondag gevierd, een dagje-uit valt op de zondag. De televisie en de computer zijn op de zondag niet meer weg te denken. De extra uurtjes eredienst kan men tegenwoordig goed gebruiken om nog even de werkmail te openen en het daaruit voortvloeiende werk te verrichten.

In de samenleving zien we de trouw in waarde verminderen. Wellicht dat de kerk daar ook de (zure) vruchten van plukt. Als iets niet meer 'goed voelt' gaat men verder zoeken en shopt men van het een naar het ander waardoor er geen binding meer is, noch met de kerk, noch met de gemeente(-leden). Veel gemeenteleden zijn de 'eerste liefde' misschien kwijt.

Er is ook gebrek aan hechting. Met name jongeren vinden het moeilijk zich te binden, met als gevolg dat zij ook geen verantwoordelijkheid aanvaarden en dat zij niet aanspreekbaar zijn. Je ziet hierdoor dat het kerkenwerk op minder schouders komt te liggen. Zowel financieel als ook in de praktische zaken/taken. Als er geen sprake is van innerlijke, kerkelijke binding, dreigt dan – misschien via het tijdelijk bezoeken van andere ('vrije') gemeenten – niet het gevaar van het groeien in de richting van onkerkelijkheid?

Ook bij veel ouders is er sprake van verminderde betrokkenheid. De trouw om zich 'onder het Woord' te stellen lijkt voor velen een gepasseerd station. Trouw is vervangen door gemakzucht. In algemene zin is er wellicht ook sprake van verflauwing ten opzichte van 'de verborgen omgang met de Here'. De waarde/de betekenis van de erediensten wordt daardoor onvoldoende aan jongeren/kinderen overgedragen. Veel ouders zijn slap of de weg kwijt. Ze moeten jongeren stimuleren, voorleven/voorgaan. Ouders moeten zelf betrokkenheid tonen en keuzen maken voor de jongeren. Veel jongeren kunnen zelf nog geen keuzes maken. Als je jongeren de vrije keuze laat, gaan ze niet naar school of naar de kerk. Ouders moeten daarin dus veel sterker optreden. Ze moeten jongeren stimuleren deel te nemen aan verenigingen. Het is ongelofelijk belangrijk dat jongeren goede vrienden vinden waarmee ze zondags naar de kerk gaan.

10. Hoe zou deze betrokkenheid kunnen worden hersteld/bevorderd?

Verschillende keren verwijzen respondenten naar de prediking. De inhoud en kwaliteit van de prediking kan beter en sprekender. Jongeren en ouderen zouden zich (meer) aangesproken moeten voelen door de bijbelse boodschap. Kinderen en jongeren duidelijk aanspreken, niet alleen in het begin van de preek en dan niet meer. De diensten zouden interactiever kunnen worden ingevuld. De predikanten zouden zich veel meer moeten verdiepen in de vragen die leven bij de ouderen en met name bij de jongeren. Ze zouden 'dichterbij' moeten komen, meer in de leefwereld van de gemeenteleden moeten kruipen.

Ook wordt ingebracht dat we moeten vasthouden aan een eigentijds ingevulde Schriftuurlijk-bevindelijke verkondiging. Het Woord moet het doen! Eerst was er de hoop op een vorm van 'reveil'. Nu worden we geconfronteerd met een signaal van de eindtijd: de liefde (ook de liefde tot God en Zijn dienst) zal verkoelen..... God zal Zijn kerk in stand houden, maar de kerk kan zich lokaal/landelijk ontwikkelen tot 'een kleine kudde' (het wegnemen van de kandelaar: Openbaring aan Johannes). Wereldwijd ligt dat gelukkig anders.

Belangrijk is dat we elkaar wijzen op onze verantwoordelijkheid en op de opdracht om trouw te zijn. Gemeenteleden die weggaan uit onze kerk mogen aangesproken worden. Waarom gaan zij weg? Hoe zit het bij hen met verantwoordelijkheid en trouw? Als we het hebben over verantwoordelijkheid, dan is het wel nodig om daar concreet invulling aan te geven. Verantwoordelijkheid dragen vergroot de betrokkenheid. Ouders kunnen hierin een bijzondere bijdrage leveren door de manier waarop zij hun kinderen opvoeden.

Wederzijdse betrokkenheid wordt ook naar voren gebracht, met name tussen jongeren en ouderen. Zij moeten elkaar meer gaan respecteren en leren begrijpen. Misschien zouden buiten de diensten om meer gelegenheden voor ontmoeting kunnen worden gecreëerd. Het creëren van kleine groepen kan ook helpen om als gemeenteleden meer op elkaar betrokken te zijn, om elkaar beter te leren kennen en oprechte belangstelling voor elkaar te tonen. In een grote gemeenschap kun je verloren gaan. Bij kleinschalige ontmoetingen is het mogelijk om meer oog te hebben voor hen die eenzaam zijn. Het is duidelijk dat een passieve, consumptieve houding hier niet bij past. Zo'n houding belemmert betrokkenheid.

Gedacht zou ook kunnen worden aan meer gezamenlijke activiteiten waarbij niet altijd bezinning de boventoon voert. Je kunt ook door gezelligheid met elkaar te beleven meer op elkaar betrokken raken. Ook zo kan het kerk-zijn met elkaar bevorderd worden. Dit kan stimulerend werken om samen de diensten bij te wonen.

Gesteld wordt dat we als kerk sneller moeten veranderen en actiever moeten zijn. Anders raken we de volgende generaties kwijt. We moeten hierbij enerzijds bezig zijn met de opbouw van de gemeente door meer in de tijd te gaan staan en anderzijds naar buiten gericht zijn als gemeente. Evangelisatiewerk, meer zondagen waarbij mensen zich kunnen opgeven om bij elkaar koffie te komen drinken, activiteiten voor anderen minderbedeelden. We kunnen als kerk meer inspelen op de middelen die onze tijd ons biedt: beeldcultuur, andere methodieken, sociale media.

Met nadruk wordt naar voren gebracht dat we tot onszelf moet inkeren. We moeten op de knieën. Hoe is onze relatie met God? Hoe staan wij in de gemeente? Zijn we ons ervan bewust dat we de ontmoeting met God niet kunnen missen? Dat het bezoeken van de erediensten heilsnoodzakelijk is? En hoe zit het met ons kerkelijk besef? Wat is het wat ons hervormd doet zijn ten opzichte van bijvoorbeeld de evangelische beweging of andere stromingen? Het onderwijs in de eredienst bevordert onze kennis van de bijbel en geeft ons een (gereformeerd) inzicht in het heilswerk van Christus. En laten we ons onszelf blijven, in de diepste zin van het woord, aandacht, openheid en betrokkenheid blijven tonen naar wegtrekkende gemeenteleden en oog blijven houden voor die gemeenteleden die wel trouw zijn.

We moeten een tegengeluid laten horen ten opzichte van de tijdgeest. Drempelverlaging van de diensten en dergelijke is niet per definitie de weg. Echte/ware betrokkenheid ontstaat pas daar waar men God op de knieën heeft leren kennen. Op de knieën hebben we een hoge positie.

Verder worden nog twee suggesties gedaan: een andere vorm geven aan de middagdienst, en een bovenwijkse, laagdrempelige dienst organiseren, waarbij helemaal zonder vooringenomenheid de invulling 'van nul af aan' wordt bepaald.

11. Heb je het idee dat de mate van je betrokkenheid invloed heeft op je mede-gemeenteleden?

Het merendeel van de respondenten reageert bevestigend. Ieder mens is gevoelig voor groepsgedrag en groepsprocessen, dat is binnen de christelijke gemeente niet anders. Betrokkenheid wekt betrokkenheid, spoort anderen aan. Dat werkt naar twee kanten. Je geeft een signaal af. Waar je vol van bent loop je van over. Je kunt elkaar stimuleren om te komen. Je kunt elkaar uitnodigen voor de tweede dienst. Daarom is het ook belangrijk om binnen de gemeente elkaar te kennen. Wanneer je actief bent in de gemeente, is de gemeente ook actief naar jou. Wat je uitstraalt, krijg je terug. Begin maar met elkaar vriendelijk te groeten, of je mensen nu wel of niet kent. Een ieder wil toch gezien worden! Door meer interactie te hebben met je gemeente door gemeentedagen of andere evenementen is er sprake van wederzijdse beïnvloeding. Betrokkenheid en enthousiasme werken in de regel aanstekelijk. Gericht mensen ergens voor vragen en ze daarin begeleiden is een effectieve manier om verandering in denken en handelen tot stand te brengen.

Er kan ook sprake zijn van negatieve beïnvloeding. Naarmate we zelf minder meelevend zijn, zal ook de meelevendheid van andere gemeenteleden afnemen. In dit verband is het zeer kwalijk dat veel kerkenraadsbroeders de middagdiensten verzuimen. Hoe kan er binnen de kerkenraad over het belang van de tweede dienst worden gesproken als men er zelf niet komt? De voorbeeldfunctie is zó belangrijk!

Je kunt ook invloed ervaren van anderen door hun betrokkenheid. Je merkt dat als in bepaalde diensten de kerk goed gevuld is. Ook als er goed geluisterd wordt naar de preek.

Sommige respondenten geven aan het niet te weten. Zouden medegemeenteleden, omdat wij iedere zondag één of twee keer naar de kerk gaan daardoor ineens ook meer betrokken zijn? Binnen een gezin werkt dit echter wel. Wanneer je kinderen zien dat je met echte passie betrokken bent op de gemeente kan daar een stimulerende rol van uitgaan.

Je betrokkenheid kan ook afschrikken. Dat merk je aan een reactie als: ‘Je hoeft niet twee keer naar de kerk te gaan om een goed christen te zijn, hoor!’ Het is lastig om andere mensen te motiveren om bijvoorbeeld naar de kerk te gaan. Je merkt louw gedrag, zo van: ‘Wat jij doet is prima maar laat mij met rust. Ieder moet het vooral zelf weten wat hij doet.’ We voelen ons niet meer verantwoordelijk voor elkaar.

Tweede dienst

12. Ben je gewend om de tweede dienst bij te wonen? Zo ja, wat is voor jou de betekenis van die dienst? Zo nee, waarom niet?

De meeste respondenten wonen ook de tweede dienst bij. Het bezoek van de tweede dienst maakt de zondag wezenlijk anders in die zin dat de dag van God niet om 12.00 uur afgelopen is en dat je de rest van de dag met jezelf invult. De Heere wil ook door de tweede dienst tot mensen spreken, dan willen we er zijn om Hem te horen. De mogelijkheid wordt geboden om twee keer naar de kerk te gaan op zondag, waarom zou je dan niet gaan? Gelukkig heeft de Heidelbergse Catechismus nog een plaats in de tweede dienst. Je kunt daar erg veel van leren. In de HC krijgen we een kijkje in de ziel van de gelovige. Vragen die ook vaak onze vragen zijn, worden behandeld. Het zijn geloofsvragen van deze tijd. Belangrijke geloofskwesties komen volgens een bepaalde structuur aan de orde. De HC is leidraad. Omdat de stof aangereikt wordt, kunnen we niet om belangrijke onderwerpen heen. Alle elementen van het christen-zijn komen aan de orde. De HC onderwijst ons ook in de gereformeerde beginselen waardoor we ook weerbaar worden tegen ongeestelijke invloeden van bepaalde geestelijke stromingen binnen het protestantisme en andere godsdiensten. De morgendienst is meer een gezinsdienst, de tweede dienst biedt een stuk verdieping. Daarom fijn dat er leerdiensten zijn. Ze zijn tot onderwijs en tot verdere versterking en bemoediging van het geloof. En je krijgt weer iets mee voor het dagelijkse leven. Het is fijn om zoveel mogelijk te leren. Een enkele keer hebben we ‘nog honger’ omdat deze ’s morgens nog niet gestild was, maar meestal neem je de fijne dingen van de beide diensten toch wel mee in gedachten. Het is altijd verheugend als er weer een preek is over een onbekend gedeelte of als de predikant juist bij een heel bekend gedeelte toch weer iets nieuws naar voren weet te brengen. Er zouden best nog meer onderwerpen aan de orde mogen komen waarover weinig gepreekt wordt, bijvoorbeeld in de vorm van een preken-serie. We kunnen best meer vaste spijs gebruiken. Overigens hoeft niet alleen de *tweede* dienst het karakter van een leerdienst te hebben. Het leren, eren en dienen (de kerk als leerhuis, vierhuis en diensthuis) mag in *beide* diensten gestalte krijgen.

Enkele respondenten geven aan dat zij van huis uit gewend zijn om op zondag twee keer naar de kerk te gaan. Het is de cultuur waarin je opgegroeid bent, een gevolg van je opvoeding. Dat is niet negatief maar positief. Wel is het zo dat, omdat er in de tweede dienst veel minder mensen komen, dit invloed heeft op het ‘fijne gevoel’ dat je in de morgendienst meer hebt.

Verschillende respondenten geven aan de tweede dienst niet of niet meer of niet meer elke zondag bij te wonen. Men is het van huis uit niet gewend. Of men woont alleen bijzondere diensten/samenkomsten bij: dankzegging HA, aangepaste kerkdiensten, evangelisatiediensten en GP. Of men heeft genoeg aan één preek waar men lang mee bezig kan zijn. Het kleine aantal in de tweede dienst wordt ook als demotiverend ervaren. De keus voor het doorbrengen van de tijd met familie en geliefden is voor sommigen ook een reden om de tweede dienst niet bij te wonen.

13. Hoe zou het komen, denk je, dat met name de tweede dienst door steeds minder gemeenteleden bijgewoond wordt?

Op deze vraag wordt zeer divers gereageerd. Volgens een aantal respondenten ligt dit aan de prediking. Omdat de prediking niet aanhaakt bij het leven van alle dag, stimuleert dit niet een gang naar de tweede dienst. De HC spreekt velen ook niet meer aan. Zij wordt als te dogmatisch beschouwd, te theoretisch. Anderen vinden het jammer dat de HC maar sporadisch wordt behandeld. Kunnen gastpredikanten ook geen catechismus behandelen? Verder: de diensten worden als saai ervaren. Er is te veel van hetzelfde. Er zit ook geen enkele lijn in/beleid achter. Als je wat wilt leren/overbrengen moet je een curriculum hebben, een plan. Dat is er in het geheel niet.

De meeste respondenten geven andere oorzaken aan. We hebben te maken met de tijdgeest, met geestelijk verval, met lauwheid en gebrek aan trouw. Het leven is druk, maatschappelijk en sociaal. Mensen zijn moe. Er is sprake van een andere zondagsinvulling, samenhangend met een soort 'vrij gevoel', in de zin van: we hoeven niet meer zo nodig. De zondag is een dag om uit te rusten van alle drukte. De zondag is nog één van de weinige dagen waarop er tijd is om ook andere dingen te doen dan naar een tweede dienst toe te gaan. Tijd voor je gezin maken of bijvoorbeeld wandelen, fietsen of gezamenlijk een maaltijd gebruiken of een verjaardag vieren. Er worden andere prioriteiten gesteld. Het is steeds meer 'ik' en steeds minder 'Hij'. Men is één preek genoeg gaan vinden. Het is ook moeilijk om je twee keer zo te concentreren dat je kunt vasthouden wat je hoort. Bovendien: is die tweede dienst wel een opdracht van God, of is zij door mensen ingesteld? En: naast de eredienst op zondagmorgen is er in de week toch ook genoeg te doen om te leren uit het Woord?

14. Hoe zouden gemeenteleden kunnen worden gestimuleerd om niet alleen de eerste maar ook de tweede dienst bij te wonen?

Een respondent brengt naar voren dat er in de achterliggende jaren vanuit de kerk al zoveel geprobeerd is om mensen tegemoet te komen in hun wensen, maar dat we niet voorbij moeten gaan aan de persoonlijke verantwoordelijkheid die een ieder heeft. We mogen elkaar aanspreken op onze verantwoordelijkheid naar God en naar elkaar. Oproepen tot trouw aan de dienst, maar ook de bewustwording van het werk van Gods Geest in de eredienst, hetgeen we niet aan ons voorbij kunnen laten gaan. Kerkenraadsleden dienen wel het goede voorbeeld hierin te geven. Ook zij verzuimen de diensten vaak. Mentoren op catechisatie verschillen van mening over het trouw bezoeken van de tweede dienst. Daarin zijn ze de jeugd niet tot voorbeeld. Als het niet de liefde van het hart heeft om de tweede dienst bij te wonen, valt er weinig te stimuleren. Het verlangen naar de gemeenschap met God en gemeente, naar groei, naar lofprijzing, etc. moet uit het hart komen. Wij kunnen dat er niet inleggen. De vraag is: ligt ons hart echt bij God? Kennen we Hem echt als Redder van zonde en schuld. Leven we in dankbare verwondering?

Anderen respondenten wijzen op de betekenis van de prediking. Inhoudsvolle preken zijn essentieel. Daar ontbreekt het nogal eens aan. Soms heb je na een minuut luisteren al door of er werk gemaakt is van een preek. Veel onderwerpen/bijbelgedeelten blijven onbepreekt. Dat is storend en ontmoedigend. De kwaliteit van de prediking kan dus beter. Structuur daarbij is een aantrekkelijke factor. Mensen willen best graag leren. Maar zonder programma wordt dat niets.

Het kan misschien helpen om de doopdiensten 's middags/'s avonds te houden. Ook om gemeenteleden meer bij de liturgie te betrekken. Misschien zou het ook goed zijn om een verband te leggen tussen de eerste en de tweede dienst, bijvoorbeeld door in de eerste dienst duidelijk uit te laten komen dat deze een vervolg krijgt in de tweede dienst. Wellicht ontstaat er, als consequent de eigen wijkpredikant in de middagdiensten voorgaat, meer binding met (wijk)gemeenteleden. Het bezwaar van deze redenering is wel dat een teveel

persoonsgebonden benadering zich minder goed kan verdragen met het zich 'onder het Woord stellen', want dat is een heel ander houdingsaspect.

Misschien moeten we denken aan wekelijkse themadiensten naar aanleiding van de HC. Maak de HC-prediking actueel met aansprekende titels in aansluiting met deze tijd.

De tweede dienst zou ook anders kunnen worden ingericht, bijvoorbeeld als een college, met gelegenheid tot stellen van vragen. We zouden ook groepjes kunnen maken in de gemeente, soort van kleine groepen, die op zondagmiddag na een korte dienst samenkomen om met elkaar te eten, te praten, te verwerken en te ontmoeten. Er vindt dan meer ontmoeting plaats en je leert elkaar veel beter kennen, terwijl de onderlinge band zo verstevigd kan worden. Of een sing-in houden in plaats van een complete dienst. Gewoon een moment om lekker diverse soorten liederen te zingen en eventueel een kort woord van bezinning. Misschien dat dat meer mensen 'trekt' omdat het wat minder zwaar op de maag ligt. We zouden kunnen denken aan één lange morgendienst met meer ontmoeting, maaltijd(lunch) e.d., een manier van samenkomen zoals in zoveel culturen voorkomt.

Aan de ene kant zijn er die pleiten voor meer themadiensten, aan de andere kant zijn er die zeggen dat we niet zo veel variatie in de diensten moeten aanbrenge.

Tenslotte wordt betoogd dat je er met veranderingen niet zo maar bent. Die veranderingen verouderen ook weer en het 'nieuwe' is er dan ook weer van af. Het is allemaal voor één of twee keer een succes en dan verflauwt de belangstelling weer. Veel argumenten die wij nu misschien gebruiken om veranderingen door te voeren, kunnen we binnen niet al te lange tijd misschien opnieuw aanvoeren.

15. Hoe zou in de tweede dienst tegemoet gekomen kunnen worden aan de diversiteit en verwachtingspatronen in onze gemeente?

In de beantwoording van deze vraag komt naar voren dat het merendeel van de respondenten vindt dat de tweede dienst in een nieuw jasje moet worden gestoken. Deze dienst wordt slecht bezocht en wordt daarom als minder 'fijn' ervaren. Er worden allerlei ideeën aangedragen. Het accent zou meer op ontmoeting moeten liggen. Gedacht wordt aan:

- toerusting in de vorm van een korte bijeenkomst waarin een Bijbelboek besproken wordt, begonnen wordt met gebed en een lied en geëindigd wordt met gebed en een lied. Na afloop is er dan koffie/thee en is er ruimte voor ontmoeting en gesprek (gespreksgroepjes onder leiding van een kerkenraadslid).
- het houden van gemeente-avonden op de zondagavond i.p.v. een zondagmiddagdienst.
- diensten waarvoor sprekers worden uitgenodigd zoals bij de Praise-avonden.
- diensten met alleen muziek, gebed en aanbidding (vesper).
- het (maandelijks) houden van een evensong in de Meentkerk (of bij toerbeurt maandelijks in de NK, ZK en MK). Uiteraard inclusief, koorzang, (gemeente) samenzang, schriftlezingen, gebeden en een (korte) inhoudelijke meditatie in de context van onze gereformeerde traditie.
- het van tijd tot tijd houden van verschillende soorten diensten in de verschillende kerken.
- meer doelgroepgerichte diensten. We houden toch echt niet meer alle groepen onder één dak. De verschillen zijn nu al extreem in onze gemeente.
- het indelen van de verschillende kerken naar interesses, bijvoorbeeld OK: de oude manier, NK: meer gericht op groepen en zangdienst etc.
- het bespreken van ethische zaken en andere actuele onderwerpen.
- getuigenissen die door ouderen en jongeren gegeven worden, jongeren die iets vertellen over school of catechisatie en ouderen over geloof en christen-zijn.

Gepleit wordt voor een gevarieerd aanbod, meer ruimte voor interactie, een andere setting dan de statische kerkzaal (een meer informele context), meer variatie in muziek, andere christelijke liederen (o.a. Joh. de Heer en Psalmen voor Nu), powerpointpresentaties over de preek, het betrekken van jongeren in voorbereiding en uitvoering. De kindernevendienst zou

's middags kunnen worden gehouden. Dan is de ochtenddienst echt een gezinsdienst. Nu worden 's morgens de gezinnen uit elkaar getrokken.

Achtergrondvragen worden aan de orde gesteld. Vanuit welke principes doen we de twee diensten zoals we ze doen? En is het ons streven om meer gemeenteleden in de diensten te krijgen of hebben we juist liever mensen van buiten? Wat willen we in stand houden en wat zouden we kunnen loslaten om (nieuwe) mensen te winnen voor het evangelie en is dat (alleen) via de eredienst of zouden we op de zondag niet juist ook andere zaken als gemeente samen moeten en willen oppakken? Op deze vragen moeten antwoorden worden gegeven.

Het gaat erom het Woord van de Heere zonder franje te laten spreken. Het Woord moet opengaan, maar meer op een manier als tijdens een gemeenteavond of op een bijbelkring.

De vraag is of je meer gemeenteleden zult binden en of de betrokkenheid van jongeren en ouderen vergroot zal worden door een ander type samenkomst. Er wordt al zoveel gedaan om mensen bij de diensten te betrekken: aanloopdiensten, evangelisatiediensten, themadiensten, jongerendiensten, bezinningsbijeenkomsten, noem maar op. Het klinkt wat pessimistisch, maar het lijkt wel alsof een groot deel van de gemeente nergens meer warm voor te krijgen is, behalve voor de eigen ideeën en wensen.

Ten slotte: niet alleen de tweede maar ook eerste dienst moet in de bezinning op dit onderwerp een plek hebben.

Ten slotte

16. Zijn er verder nog punten die je naar voren wil brengen?

- Kunnen bij gebruik van gedrukte liturgieën in kerkdiensten deze ook vooraf op de website van de kerk gezet worden met aankondiging hiervan in het kerkblad voor degenen die deze diensten via de kerkradio beluisteren? (soms gebeurt dit al).

- Ten aanzien van de tweede dienst: Lege kerken spreken niet aan, hoe je ook je best doet om daar verandering in te brengen. Dus mijn idee is, beter 1 volle kerk dan 3 bijna lege kerken.....

- Ik ben niet somber over de kerk en het geloof, maar soms wel over onze gemeente.

- Er mag in de diensten meer onderscheidend gepreekt worden. Laten wij er niet alleen druk mee zijn hoe we mensen de kerk in krijgen en hoe wij ze er houden. Het Woord zelf is ook duidelijk en onderscheidend. Ik vind dit niet altijd zo naar voren komen in de diensten.

Verder voelen wij ons heel erg op onze plek in de hervormde kerk van Huizen, zijn we dankbaar met alles wat de gemeente voor ons betekent en bidden we voor onze predikanten in deze tijd om wijsheid, moed en kracht om vol te houden in het werk dat ze doen in Gods koninkrijk.

- Er zijn al zoveel dingen in deze gemeente waar we dankbaar voor mogen zijn! Laten we meer de positieve dingen gaan belichten en minder vragen wat er anders moet. Als we ons daarop concentreren zal de dienst ook in een ander licht komen te staan. We hebben zulke mooie activiteiten!

- Er gebeuren ook heel mooie dingen in de gemeente: meeleven met anderen, om elkaar heen staan. En wat zijn we gezegend met zoveel predikanten! Daarin zijn we al heel divers en wordt er al tegemoet gekomen aan de wensen van de mensen. We bidden de predikanten en de kerkenraden alle wijsheid en Gods zegen toe bij deze moeilijke taak.

- We zien over het algemeen eerst een uit/instream tussen de wijken. De andere wijk lijkt te kunnen bieden waar men behoefte aan heeft. Daarna een afhaken naar andere (niet-hervormde) kerken of een definitief afhaken. Vormen hebben hierin altijd een grote rol gespeeld.

- *Eenheid in verscheidenheid* heette de beleidsnotitie van enkele jaren geleden. De eenheid was steeds uitgangspunt/doel. Verscheidenheid een relatief begrip. Het lijkt er op dat dit een

negatieve ontwikkeling heeft doorgemaakt. De verscheidenheid is doel op zich geworden en heeft de eenheid geschaad.

- Ik ben niet echt blij met de bandbreedte aan gastvoorgangers in onze gemeente en wijkgemeente.

- De vragen gingen voornamelijk over de erediensten. Zelf denk ik dat de kwaliteit van de prediking hierin ook niet onderschat moet worden; het is m.i. zelfs de belangrijkste taak van de predikant. Als dit zo is lijkt het me noodzakelijk dat predikanten bij zichzelf afvragen welke consequenties dit heeft voor hun (voorbereiding op de) de preek. 'De wereld verandert, verander ik voldoende mee! Weet ik wat er leeft onder de jongeren. Weet ik wat er leeft bij de moderne mens van nu. Ben ik duidelijk, begrippen als rechtvaardiging, heiliging, hoe vertaal ik dat door naar nu'. Zet de kerkganger aan het denken. Laten predikanten hun studieperiode gebruiken om hierover na te denken of trainingen te volgen. Het is goed dat in deze onrustige tijd waarin er zoveel op ons afkomt, er een zondag is met zijn eredienst waarin rust en soberheid heerst maar waar wel kwaliteit geleverd wordt!! Het is goed dat predikanten dit ook onder ogen durven zien!

- Ik zit met de vraag waar het twee keer naar de kerk gaan vandaan komt. Is dat iets wat in de traditie is ontstaan, of is dit alleen maar gebruikelijk in Nederland? In het buitenland tref je in de regel maar één dienst per zondag aan.

- Laat de Algemene Kerkenraad een duidelijk, eensgezind standpunt over deze vragen innemen en dit uitdragen naar de gemeente.

- Ik merk dat ik weinig Bijbelse geschiedenis ken. Vooral het stuk van het volk Israël dat Kanaän intrekt en hoe dat allemaal gaat. Ook weet ik weinig van de tijd van de koningen (12 maar ook 10 + 2 stammen rijk), wetten van Mozes (staan er echt veel van in) en de ballingschap. Daar wordt weinig/niet over gepreikt. Eigenlijk alleen de kinderbijbelstukken komen aan de orde (David, Elia). Er staat zoveel in de bijbel dat ik niet weet en waar ik ook niet aan toe kom. Daar zou ik meer over willen weten.

- Ik geloof dat gemeentelijke activiteiten een rol kunnen spelen in de opbouw van de gemeente. Ook vind ik het belangrijk dat mensen meer persoonlijk worden benaderd. Ik denk dat

hierdoor ook meer betrokkenheid zal komen in de gemeente.

- Ik denk dat het belangrijk is om kritisch naar de eredienst te kijken en deze waar nodig en waar mogelijkheden liggen eigentijdser maken, zonder uit het oog te verliezen dat het om God gaat en niet om ons eigen hachje.

- Ik zou het erg op prijsstellen als de bezinning op gang zou kunnen komen met betrekking tot de vrouw in het ambt. Niet dat ik ambitie heb – ik heb al een fijne taak in de gemeente. Het biedt meer mogelijkheden om een kerkenraad divers samen te stellen zonder daarbij – hoe begrijpelijk ook! – steeds weer terug te vallen op al de bekende mannenbroeders. Daarbij kan de visie en mening van een vrouw bijdragen aan een goede en evenwichtige besluitvorming in de kerkenraad.

- Om in deze gevisualiseerde samenleving, ouders een extra handvat te geven om hun kinderen te stimuleren in geloof, kerkgang e.d. zou het wellicht te overwegen zijn om per kerk een fotograaf aan te stellen die van de doopplechtigheid (en eventuele andere belangrijke gebeurtenissen zoals bijvoorbeeld afscheid van de kindernevendienst) foto's maakt. Op deze manier houdt men de regie in handen en gaat men toch met de tijd mee.

- Pittige vragen. Vaak kun je vanuit diverse invalshoeken antwoorden geven en bedenken. In het algemeen vind ik het belangrijk dat er een goede balans is tussen 'behouden (wat goed en nodig is)' en 'vernieuwen (wat kan en nuttig is met het oog op *behoud* van 'de ander''. Het zou mooi zijn als dit onderzoek daar ook weer een start voor kan betekenen.

- We moeten blijven bidden dat God Zijn hand niet wegtrekt van onze gemeente, maar met Zijn Geest krachtig werkt in onze harten (gemeenteleden, kerkenraden en predikanten).

- Ik neem aan dat CHG ook gebruik zal maken van de resultaten van de enquête die de wijkgemeente Nieuwe Kerk gehouden heeft over het kerkbezoek.
- Probeer vooral niet te concurreren met de diensten van de vrije gemeenten. Daar kunnen we toch niet tegenop en het publiek daar is sterk aan wisselingen onderhevig. Dat is geen gemeente. En door te werken aan onderlinge betrokkenheid kan een gemeente functioneren en ontstaat trouw.
- Wij bidden veel voor de kerk en de plaatselijke predikanten want het is zorgelijk als we zien hoe we als gemeente afzwakken in de kerkgang.
- We blijven nog wel dankbaar als we zien dat er nog steeds mensen zijn die zich aan willen sluiten bij de kerk. We mogen vertrouwen dat Gods werk doorgaat.
- Ik maak me wel zorgen om de eenzaamheid die er is ook in Huizen. De betrokkenheid voor de naaste zien we ook op de werkvloer afnemen.
- We zullen de kerk blijven opdragen in gebed.

B. Interpretaties en conclusies

1. Zondag

De zondag is van grote geestelijke en sociale betekenis. Het begrip ‘ontmoeting’ staat centraal. Hierbij gaat het om de ontmoeting met God, met medegemeenteleden en met familie en vrienden. De ontmoeting met familie en vrienden komt als belangrijker naar voren dan de ontmoeting met medegemeenteleden, die ook wel belangrijk gevonden wordt maar die beter kan worden ingevuld.

Voor de meesten is er ook duidelijk sprake van een inhoudelijke relatie tussen de zondag en de andere dagen van de week, hoewel het tegelijk ook als moeilijk wordt ervaren hier in getuigende zin handen en voeten aan te geven.

Conclusies:

- (i) Een bezinning op de betekenis en de viering van de zondag kan jongeren en ouderen helpen aan deze dag een goede invulling te geven.
- (ii) In het kader van deze bezinning is het zinvol om meer beleidsmatige aandacht te geven aan de onderlinge ontmoeting en aan gemeenschapsvormen in de gemeente.
- (iii) Het is belangrijk dat de relatie tussen de zondag en de andere dagen van de week in praktische zin regelmatig in prediking en gesprekken aan de orde komt.

2. Eredienst

a) Algemeen

De eredienst wordt als belangrijk ervaren. Dat heeft vooral te maken met het samenkomen in de Naam van God, met het onderricht vanuit het Woord en het samenzijn als leden van de gemeente van Christus.

De respondenten beleven de eredienst heel verschillend. Er worden positieve ervaringen onder woorden gebracht, maar er zijn ook kritische geluiden (zie onder).

Op de vraag of de eredienst eigentijds genoeg is worden vier antwoorden gegeven:

- (i) ja, het is goed zo – laten we het zo houden
- (ii) dat hangt af van de predikant die voorgaat
- (iii) nee, maar dat geeft niet
- (iv) nee, maar dat geeft wel – het moet anders

De eredienst zou in ieder geval meer toegankelijk en open, en zo ook meer missionair moeten zijn.

b) Prediking

Over de prediking wordt veel gezegd. Er is bij de meesten positieve waardering voor de catechismusprediking. De prediking wordt als bijbels en gereformeerd ervaren. Er is ook het besef dat het in de prediking niet gaat om het woord van een predikant maar om het Woord van God. Maar verder worden er nogal wat kritische punten naar voren gebracht. De kern daarvan is dat men vindt dat de prediking beter zou moeten aansluiten op het leven van elke dag. Het moet praktischer.

c) Liturgie

Ten aanzien van de liturgie wordt enerzijds gepleit voor soberheid en voorzichtigheid als het gaat om veranderingen, terwijl er anderzijds gevraagd wordt naar meer interactie, meer inbreng van gemeenteleden en ruimere keus van liederen en muzikale begeleiding.

d) Betrokkenheid

Er wordt divers gedacht over de oorzaken van afnemende betrokkenheid bij de erediensten. Genoemd worden: de tijdgeest (secularisatie, relevantieverlies, individualisering), verlegging van prioriteiten (de zondag als uitgaansdag), verminderde trouw, gebrek aan hechting, verkeerd voorbeeld ouders, maar ook het tekortschieten van de kerk, waardoor gemeenteleden naar andere gemeenten uitwijken.

De betrokkenheid kan worden bevorderd door meer aansprekende en eigentijdse prediking, interactiever liturgie, bevorderen van besef van verantwoordelijkheid en trouw, onder andere bij ouders en ambtsdragers, bevorderen van wederzijdse betrokkenheid, inspelen op de middelen die onze tijd biedt, zelfinkeer en positieve uitstraling.

We moeten bij het nemen van beleidsbeslissingen niet concurreren met andere gemeenten. Wij hebben immers onze eigen identiteit.

Laten we overigens niet vergeten dat er veel mooie dingen in onze gemeente gebeuren. Laten we daarom de positieve dingen ook belichten.

Conclusies:

(i) De eredienst is en blijft het hart van ons gemeente-zijn.

(ii) Bezinning op het karakter van de eredienst in relatie tot de tijd waarin wij leven en met het oog op haar missionaire roeping is nodig.

(iii) De predikanten dienen zich te bezinnen op de prediking, met name op de vraag of deze voldoende aansluit bij de tijd en bij de leefwereld van de gemeenteleden.

(iv) Leerdiensten worden gewaardeerd.

(v) De liturgie vraagt om een invulling waarbij meer gemeenteleden betrokken worden en die meer recht doet aan het verlangen naar meer diversiteit in de keuze van liederen en begeleidingsinstrumenten.

(vi) Wat betreft de afnemende betrokkenheid bij de erediensten is het nodig dat niet alleen aandacht gegeven wordt aan de invulling van de eredienst maar ook aan de persoonlijke verantwoordelijkheid van de gemeenteleden.

(vii) In ons beleid moeten we niet concurreren met andere gemeenten maar focussen op onze eigen identiteit.

(viii) We moeten de mooie dingen die in onze gemeente gebeuren ook belichten, want er is veel om dankbaar voor te zijn.

(ix) Gelet op de diversiteit in meningen en ervaringen is het van groot belang dat bij beleidsbezinning duidelijke informatie wordt gegeven over de motieven die tot deze bezinning hebben geleid en dat de gemeente in beleidskeuzes wordt betrokken.

3. Tweede dienst

a) Betekenis

Een deel van de respondenten woont de tweede dienst niet (meer) bij. Het andere deel geeft aan dat het bijwonen van de tweede dienst bij het vieren van de zondag hoort en dat het ook fijn is. In deze dienst kan verdieping gegeven worden, meer vaste spijs geboden worden en meer gestructureerd bijbelgedeelten of onderwerpen aan de orde gesteld worden. Deze dienst betekent veel voor degenen die haar bijwonen.

b) Teruggang

Als oorzaken van teruggang in het aantal kerkgangers worden genoemd: niet-actuele en niet-aansprekende prediking, meer van hetzelfde, de tijdgeest, de drukte van het leven, en een verschuiving van de betekenis van de zondag.

Over de vraag of hierin verandering gebracht kan worden, is men somber. Er worden verschillende suggesties gedaan. Gemeenteleden mogen bijvoorbeeld best aangesproken worden op hun persoonlijke verhouding met God.

c) Andere invulling

Het merendeel van degenen die aan het onderzoek hebben meegedaan heeft er geen moeite mee als de eredienst, met name de tweede dienst, anders wordt ingevuld. De suggestie van een gevarieerd aanbod wordt gedaan. Hier moet natuurlijk goed over nagedacht worden, wordt gezegd, want laten gemeenteleden zich wel motiveren en inspireren?

Conclusies:

- (i) Degenen die de tweede dienst bijwonen ervaren deze – omdat zij er heel bewust voor kiezen en naar verlangen - vrij unaniem als positief.
- (ii) De tweede dienst biedt een uitstekende gelegenheid om gedegen onderwijs te geven en daarbij de diepte in te gaan.
- (iii) Er is een zekere moedeloosheid ten aanzien van de vraag wat we kunnen doen om gemeenteleden die de tweede dienst niet bijwonen te stimuleren dat wel te doen.
- (iv) De vraag hoe gemeenteleden hun persoonlijke verhouding met God invullen en beleven is mede bepalend voor hun betrokkenheid, zowel bij de eerste als bij de tweede dienst.
- (v) Er is een breed draagvlak in de gemeente voor een andere invulling van de tweede dienst.

C. Beleidsaanbevelingen

1. Opdracht en doelstelling

We willen dit hoofdstuk beginnen met een citaat uit de opdrachtformulering zoals het moderamen van de algemene kerkenraad die aan ons voorlegde:

Al langer is er sprake van een neergaande lijn als het gaat om het aantal betrokkenen bij de zondagse erediensten. Opvallend is dat de laatste tijd ouderen en met name veel jongeren, van wie een aantal trouw en actief in onze gemeente waren, vertrokken zijn en elders zijn gaan kerken. De Algemene Kerkenraad is hier heel erg bezorgd over.

Besloten is daarom dat er een bezinning zal plaatsvinden met als aandachtspunten:

- het karakter van de zondag in de context van onze gesecculariseerde cultuur
- de invulling van de eredienst in het algemeen
- de betekenis van de tweede dienst in het bijzonder

De *doelstelling* van deze bezinning is:

- a) het bevorderen van een goede viering van de zondag als de door God ingestelde rustdag;
- b) het verhogen van betrokkenheid van jongeren en ouderen bij de zondagse erediensten, met name bij de tweede dienst.

2. Onze tijd en onze roeping

Er wordt gesproken over ‘onze gesecculariseerde cultuur’. Deze cultuur is de context waarin wij – persoonlijk én als Hervormde Gemeente te Huizen – leven. De zorg die in de opdrachtformulering verwoord wordt, heeft alles te maken met de invloed en doorwerking van de secularisatie op het persoonlijk en het gemeenschappelijk geestelijke leven. Deze invloed en doorwerking komen onder andere tot uiting in:

- kerkverlating (het loslaten van de band met het geloof en de kerk);
- individualisering (gebrek aan gemeenschapsdenken, trouw en gemeenschappelijk verantwoordelijkheidsbesef);
- schraalheid van het geloof (typering van W. Dekker in ND 22 april j.l.);
- uitingen van een kritische geest in plaats van uitingen van de Heilige Geest.

Breed om ons heen zien wij hoe in onze tijd grote verschuivingen plaatsvinden. De ontwikkelingen die zich voltrekken, zijn veel ernstiger dan wij ons realiseren. Er is niet alleen sprake van toenemende God-loosheid maar ook van toenemende goddeloosheid. Dat maakt het voor ons als christenen er niet eenvoudiger op om op een transparante en getuigende wijze onze plaats in de maatschappij in te nemen. Hoe doen we dat? Hoe houden we dat vol? En hoe vinden wij kracht en weerbaarheid om niet (verder) door de tijdgeest meegezogen te worden?

Het is tijd voor grondige bezinning, verdieping, waken en bidden. Wij beseffen hierin onze diepe afhankelijkheid van de Here. Het gaat om Hem, om Zijn werk, om Zijn eer en Zijn Koninkrijk. En tegelijk gaat het om het heil van mensen, om de persoonlijke relatie met de Here Jezus die nodig is met het oog op het behoud en op een rijk en vruchtbaar geestelijk leven. En omdat wij geloven dat het Woord hierin bron en basis is, is dit Woord het uitgangspunt van onze beleidsoverwegingen. Wij hebben de hoge roeping om met dit Woord in de tijd te staan en te zoeken naar wegen om in onze gesecculariseerde cultuur persoonlijk en als gemeente aan deze roeping gestalte te geven.

Het alternatief is: alles laten zoals het is. Maar dat kunnen wij voor Gods aangezicht niet verantwoorden. Veranderingen in de cultuur nopen tot bezinning op wat daarvan het effect is op het kerkelijk leven.

We zoeken hierin Gods wijsheid. En we verlangen naar een krachtige werking en doorwerking van de Heilige Geest. ‘Niet door kracht en niet door geweld, maar door Mijn Geest, zegt de HERE van de legermachten’ (Zach. 4:6).

3. Opmerkingen bij de beleidsaanbevelingen

1. Onze beleidsaanbevelingen vloeien niet alleen voort uit het onderzoek dat wij hebben gedaan. Ze komen ook voort vanuit een eigen bezinning op de onderwerpen die in het bovenwijkse werk in een periode van bijna drie jaar aan de orde zijn geweest.

2. De snelle ontwikkelingen in kerk en samenleving hebben de bezinning op kerk- en christen-zijn urgent gemaakt. Voor ons zijn hierbij twee dingen fundamenteel:

(i) Wij hechten aan de identiteit van onze gemeente en vinden het belangrijk dat deze bewaard blijft. Hierbij gaat het om wat wij in het Woord en in de geschiedenis van de kerk hebben ontvangen en wat wij ook graag aan komende generaties willen doorgeven.

(ii) Tegelijk zijn wij ervan overtuigd dat de omslag in de cultuur zoals wij die meemaken en de daarmee samenhangende ontkerkelijking, om nieuwe keuzes vraagt ten aanzien van het samenkomen en functioneren van de christelijke gemeente. We moeten eerlijk en open de situatie van dit moment onder ogen zien en er niet voor wegllopen. Wij menen dat we in onze gemeente veranderingen die als ingrijpend zullen worden ervaren niet uit de weg kunnen gaan, maar dat deze veranderingen nodig zijn met het oog op de voortgang van de dienst des Heren. Wij beseffen dat hiervoor een omslag in denken nodig is.

3. Het begrip ‘duurzaamheid’ is voor ons een belangrijke richtlijn bij het formuleren van beleidsaanbevelingen. Wij menen dat het in een beleidsproces voor de stabiliteit van het gemeente-zijn nodig is om primair te kiezen voor veranderingen waarvan wij in het geloof mogen verwachten dat zij voor langere tijd ‘houdbaar’ zijn en zullen bijdragen aan het bewaren van wat ons in onze traditie is toevertrouwd.

Hierbij tekenen we aan dat ‘duurzaamheid’, gelet op de snelheid van de ontwikkelingen die plaatsvinden, een relatief begrip is. Hoe sneller de ontwikkelingen in de cultuur gaan, hoe korter de termijn wordt waarbinnen in de kerk opnieuw bezinning zal moeten plaatsvinden.

4. Wij hebben gezocht naar mogelijkheden die in onze situatie passen om de rijke betekenis van het evangelie en onze afhankelijkheid van God tot uitdrukking te laten komen.

Aanbevelingen

* ten aanzien van de zondag

Aanbeveling 1: Er wordt meer nadruk gelegd op de betekenis van de zondag als verdiepings- en ontmoetingsdag en er wordt gezocht naar mogelijkheden om daar meer concrete invulling aan te geven.

Toelichting: Wat betreft de invulling en beleving van de zondag heeft zich de laatste decennia een grote verschuiving voorgedaan. De zondag wordt meer dan vroeger gebruikt voor het onderhouden van sociale contacten en voor natuurlijke recreatie. Het gevolg is dat de zondag steeds minder rustdag is in bijbelse zin.

De nadruk op de viering van de zondag als verdiepings- en ontmoetingsdag kan bijdragen aan:

a) het besef dat de zondag ons door God gegeven is als een dag waarop Hij ons als gemeente wil ontmoeten en ons – ook in de ontmoeting met elkaar – de gelegenheid geeft om met de diepere dingen van het leven bezig te zijn;

b) de rust die wij nodig hebben om ons niet te laten overspoelen door de drukte die ons maatschappelijk leven vandaag kenmerkt;

c) een groeiend inzicht dat de zondag door God gebruikt wordt om ons in onze los-van-God cultuur kracht te geven en aan te sporen om te volharden in een leven van toewijding aan Hem.

Dit staat op de achtergrond van onze aanbevelingen, die bedoeld zijn om een goede viering van de zondag als de door God ingestelde rustdag te bevorderen.

* ten aanzien van de prediking

Aanbeveling 2: Er vindt bezinning plaats op de prediking, met name op de actuele en praktische vertolking van de boodschap van het evangelie.

Toelichting: In het onderzoek worden nogal wat kritische opmerkingen gemaakt over de prediking, vooral over het gebrek aan aansluiting op het leven van elke dag. Hierbij willen we het volgende opmerken:

(i) De bezinning op de prediking is een verantwoordelijkheid van de predikanten, maar het is goed om hier ook gemeenteleden bij te betrekken. Iedere predikant zou bijvoorbeeld in zijn eigen wijk een kring van gemeenteleden om zich heen kunnen vormen waarvan hij feedback kan vragen en krijgen. Voorwaarde hiervoor is: openheid, van en naar de predikant toe.

(ii) De zegen van de prediking als werking van de Geest voltrekt zich in een wisselwerking tussen verkondiging en luisteren naar de verkondiging. Dit vraagt van de gemeenteleden als hoorders een bewust leven voor Gods aangezicht en een vaste bereidheid om zelf ook bezig te zijn met de vraag hoe zij het gehoorde Woord het beste kunnen vertalen naar hun eigen levenssituatie.

Aanbeveling 3: Het takenpakket van de predikanten wordt verlicht en meer afgestemd op de prioriteit die aan de prediking gegeven wordt.

Toelichting: Gezien de plaats en de betekenis van de prediking in onze traditie is er voor predikanten meer ruimte en rust nodig om zich op de prediking te kunnen voorbereiden. Het takenpakket is te vol en het preekrooster zwaar. Ook hierin zullen nieuwe keuzes moeten worden gemaakt. De gaven die de Geest aan de gemeente geschonken heeft, kunnen ook in dit verband meer worden benut. Ook bij een onveranderde ambtelijke positie van de predikant kunnen de verschillende verantwoordelijkheden meer gedeeld worden met betrokken gemeenteleden. De gemeente zal duidelijk gemaakt moeten worden en er ook aan moeten wennen dat de accenten in het takenpakket van predikanten anders gelegd worden.

*** ten aanzien van de eredienst**

Aanbeveling 4: De wijkkerkenraden bezinnen zich op:

- a) de vraag hoe de betrokkenheid van jongeren en ouderen bij de eredienst bevorderd kan worden en hoe zij meer in de eredienst kunnen participeren;
- b) de mogelijkheid van meer variatie in instrumentele begeleiding van de samenzang;
- c) de vraag of onze gemeente zoals zij in de eredienst samenkomt voldoende open en uitnodigend van karakter is.

Toelichting: De eredienst wordt verschillend beleefd. Een deel van de gemeenteleden is tevreden met de invulling ervan. Een ander deel ervaart onze eredienst als teveel naar binnen gericht en als te formeel. De meeste jongeren en ook veel ouderen hebben weinig of niets met het orgel.

De prediking als instrument van heilsbemiddeling blijft voor ons het centrale gegeven. Om ten aanzien van de liturgie (verdere) vervreemding bij de opgroeiende generatie te voorkomen en bij jongeren en ouderen de betrokkenheid bij de eredienst als geheel te vergroten, denken wij aan de mogelijkheid dat gemeenteleden in de liturgie participeren en dat ten aanzien van de muzikale begeleiding een meerzijdige keus wordt gemaakt. Wij pleiten hierbij voor soberheid, eenvoud, stijl en kwaliteit.

De persoonlijke en existentiële betrokkenheid van gemeenteleden op de Woordverkondiging, het geheel van de liturgie en met name op nieuw-ingekeomenen en gasten zal positief doorwerken op het karakter van de eredienst.

Aanbeveling 5: Het profiel van de gemeente wordt zowel naar binnen- als naar buiten toe duidelijk aangegeven.

Toelichting: Wij hechten aan de traditie die via de Reformatie teruggaat naar de bron van het Woord. Wat deze traditie inhoudt, weten veel gemeenteleden niet. Willen wij dat onze identiteit als gemeente duidelijk en herkenbaar is, dan zullen wij ons op dit punt beter en helderder moeten profileren. Primair dient dit vanaf de kansel te gebeuren. Op andere mogelijkheden zal nadere bezinning moeten plaatsvinden.

Aanbeveling 6: Er vindt bezinning plaats op de vraag of het bij de diversiteit en de verschillende verwachtingspatronen in onze gemeente past om van de vier morgendiensten één dienst te houden met een ander karakter.

Toelichting: Er is diversiteit en er zijn verschillende verwachtingspatronen in onze gemeente. We zien jongeren en ouderen de keus maken voor andere gemeenten omdat er aan deze diversiteit en verwachtingspatronen in onze gemeente niet tegemoetgekomen wordt. Door één dienst een ander karakter te geven (en eventueel op een ander tijdstip te laten beginnen), zou hier wél aan tegemoetgekomen kunnen worden, zonder dat afbreuk gedaan wordt aan de identiteit van onze gemeente. De kern van deze identiteit heeft immers met de inhoud en niet met de vorm te maken.

*** ten aanzien van de tweede dienst**

Aanbeveling 7: De tweede diensten in de Nieuwe Kerk en de Zenderkerk worden opgeheven. In de Oude Kerk en in de Meentkerk worden verdiepingsdiensten gehouden. In de Oude Kerk komt in deze diensten de Heidelbergse Catechismus aan de orde en in de Meentkerk worden bijbelboeken/thema's behandeld.

Toelichting: Het opheffen van diensten is ingrijpend maar, gelet op het slinkend aantal kerkgangers en de teruglopende financiën, onvermijdelijk. Het lijkt het beste om de tweede dienst in de Oude Kerk voortgang te laten vinden omdat het aantal kerkgangers in deze kerk groter is dan in de Nieuwe Kerk. De keus voor het openhouden van de Meentkerk heeft vooral te maken met het gegeven dat deze kerk met een kleiner aantal mensen intiemer is dan de Zenderkerk.

Het verschil tussen de beide verdiepingsdiensten heeft als achtergrond dat er gemeenteleden zijn die catechismusprediking erg op prijs stellen terwijl er ook gemeenteleden zijn die liever meer direct in de Schrift ingewijd worden door het behandelen van vervolgstof.

Als het beleid in de lijn van deze aanbeveling wordt gerealiseerd, ontstaat de situatie waarin de morgendiensten wijkgericht zijn en de beide diensten in de Oude Kerk en de Meentkerk een bovenwijks karakter krijgen.

Aanbeveling 8: Als pilot wordt eens in de twee maanden op zondagavond een platformbijeenkomst belegd waarin actuele onderwerpen aan de orde komen en volop gelegenheid is om vragen te stellen en met elkaar in gesprek te gaan. Na twee jaar vindt evaluatie plaats.

Toelichting: Er zijn gemeenteleden die in de eredienst graag gelegenheid zouden willen zien voor het stellen van vragen. Deze gelegenheid zou geboden kunnen worden in platformbijeenkomsten die geen officiële erediensten zijn en waarin alle ruimte is voor ontmoeting en gesprek. De thema's voor deze bijeenkomsten zouden door gemeenteleden kunnen worden aangedragen. Er zou ook bewust gekozen kunnen worden voor het bespreken van actuele onderwerpen. Uit het onderzoek blijkt dat er behoefte is aan de actuele en concrete vertolking van de bijbelse boodschap. Naast aandacht hiervoor in de reguliere erediensten kunnen gemeenteleden hierover in platformbijeenkomsten met elkaar in gesprek gaan en op deze wijze veel voor elkaar betekenen. Leden van bijbelkringen zouden er met elkaar voor kunnen kiezen om er regulier aan deel te nemen.

In onze visie worden deze bijeenkomsten in principe geleid door de eigen predikanten. Voor het bespreken van specifieke onderwerpen kunnen gasten worden uitgenodigd die meer in deze onderwerpen zijn ingewijd.

Aanbeveling 9: Als pilot is er eens in de twee maanden op zondagavond een muzikale bijeenkomst naar het voorbeeld van de Engelse evensong maar met een eigen invulling. Na twee jaar vindt evaluatie plaats.

Toelichting: Deze aanbeveling sluit aan bij de verscheidenheid aan muzikale voorkeuren van gemeenteleden. Jongeren hebben over het algemeen een voorliefde voor opwekkingsliederen onder begeleiding van een muziekgroep, terwijl ouderen over het algemeen een voorliefde hebben voor klassieke liederen. Voor gemeenteleden die van opwekkingsliederen houden is er Generation Praise, andere gemeenteleden kunnen deelnemen aan deze meer klassieke bijeenkomst (met bijvoorbeeld: samenzang, koorzang, Schriftlezingen, gebeden en een korte meditatie – dit alles in de context van de gereformeerde traditie).

Over de invulling zal nog verdere bezinning moeten plaatsvinden. De gedachte is dat ook deze bijeenkomsten in principe geleid worden door de eigen predikanten.

Opmerking: Bij deze aanbevelingen wordt uitgegaan van het opheffen van diensten. Dit lijkt in strijd met het doel dat in het b-gedeelte van de doelstelling wordt verwoord: het verhogen van betrokkenheid van jongeren en ouderen bij de tweede dienst. Maar we hebben creatief gezocht naar alternatieve mogelijkheden om gemeenteleden die niet (meer) gewend zijn de tweede dienst bij te wonen, te stimuleren en de gelegenheid te geven om toch regelmatig rond het Woord samen te komen. Zou dit, door het werk van Gods Geest, ook niet kunnen leiden tot verhoging van betrokkenheid?

D. Ten slotte

1. Als we onze aanbevelingen nu terugkoppelen naar onze doelstelling, dan worden in deze aanbevelingen fundamentele punten aangereikt ter realisering van deze doelstelling. Deze realisering is iets van de langere termijn. Eerst zal het beleidsproces immers afgerond moeten zijn.

Hierbij merken we op dat deze realisering sociologisch meetbaar zal zijn (afgaande op aantallen en betrokkenheid bij activiteiten) maar dat dit geestelijk moeilijker zal zijn. De mate van innerlijke betrokkenheid en het gehalte van het persoonlijk geestelijk leven zijn immers niet volgens wetenschappelijke criteria vast te stellen. Maar deze kunnen wel openbaar worden in de groeiende liefde voor Christus, in een groeiend verlangen naar het Woord en naar de doorwerking van de Heilige Geest, en in een groeiende inzet voor Gods Koninkrijk. En dat is waar wij om bidden.

2. Wat het beleidstraject betreft is onze aanbeveling dat finale besluitvorming plaatsvindt in april 2012 en dat het vastgestelde beleid in september 2012 wordt geïmplementeerd.

3. Voor de verdere beleidsbezinning zijn twee dingen essentieel:

(i) dat, na de bezinning in de kerkenraden, de gemeente goed geïnformeerd en betrokken wordt ten aanzien van de voortgang van deze bezinning en het maken van beleidskeuzes;

(ii) dat deze bezinning gekenmerkt wordt door een geest van verootmoediging en inkeer. De teruggang in ons gemeentelijk leven kan niet los gezien worden van de verantwoordelijkheid die wij dragen voor Gods aangezicht. Wij staan schuldig tegenover Hem omdat wij in zoveel opzichten meer denken en leven als kinderen van de tijd dan als kinderen van Hem. Zonder een geest van verootmoediging en inkeer zal onze bezinning verzanden en niet meer opleveren dan een leeg, activistisch programma. Alleen als wij ons voor God verootmoedigen en tot inkeer komen, en in deze gestalte onze bezinning voeren, mogen wij uitzien naar Gods zegen en naar Zijn bevestiging van het werk van onze handen (Psalm 90:17).